

JÓVÁHAGYATLAN ÉLETRAJZ TED HUGHESRÓL

Jonathan Bate: *Ted Hughes. An Unauthorised Life*

■ 1956. február 25-én két olyan dolog történt, aminek jelentős szerepe volt részben a világtörténelemben, részben az újabb kori angol irodalomban. Nyikita Szergejevics Hruscsov elmondta ún. „titkos beszédét” Sztálin bűneiről az SzK(b)P huszadik kongresszusán – a beszéd hatása tektonikus mozgást indított el, egész Európában megrengette a kommunista mozgalmat, Kelet-Európában lengyel reformokhoz és a magyar forradalomhoz vezetett. Ugyanezen a napon néhány fiatalember olyan partit adott az angliai Cambridge-ben, aminek végzetes jelentősége lett egy yorkshire-i születésű fiatalember számára, aki verseket írt: Ted Hughes ugyanis ezen a partin ismerte meg későbbi feleségét, a (ma már legendás hírű) Sylvia Plath nevű amerikai lányt, a Newnham College hallgatóját.

A két esemény egybeesése, meglehetősen véletlen, de szimbolikus jelentőséggel bírhat egy olyan kortársnak, akit a politika és az irodalom is érdekel. Jonathan Bate, egy újabb Hughes-életrajz szerzője ezt az egybeesést nem veszi észre, de egy magyarul írt kritikában talán érdemes feljegyezni. Hruscsov nem sejtette, milyen frenetikus hatást vált ki beszéde, de a kezdő költő Ted Hughes sem tudta, milyen kapcsolathoz és milyen mély drámához vezet a Plath-tal való találkozás.

Jonathan Bate könyvében megerősíti azt a már korábban sejtett tényt, hogy Sylvia azzal a feltett szándékkal ment el egy új kis cambridge-i irodalmi folyóirat alapítását megünneplő partira, hogy megszerezze magának a tehetséges, magas és feltűnően jóképű Hughest. Ez sikerült is neki, és Hughes szerelmi fellángolása hamarosan házassághoz vezetett – Sylvia és Ted első lakása 1957-ben az Eltisle Avenue 55. szám alatt volt, ugyanabban a házban, amit 13 évvel később én vettem meg (már másoktól per sze), s ahol utána hét éven át laktam. Illetve laktunk, első feleségemmel, akitől 1978-ban elváltam.

Az 1930-ban, Mythmolroydban született és 1998-ban elhunyt Ted Hughes olyan kiemelkedő alakja a múlt század angol lírájának, hogy halála után szinte évente születtek róla megemlékezések vagy életrajzok. Ezeket Jonathan Bate is figyelembe veszi, de úgy látja, a korábbi életrajzok vagy Hughes irodalmi teljesítményét hangsúlyozták, vagy a szerzők Hugheszal kapcsolatos magánéleti élményeit mesélték el, gyakran bő lére eresztve rövid viszonyukat. Bate mindkét megközelítést igyekszik ötvözni, illetve felülrni 566 oldalas életrajzában, sőt a könyv harmincegy fejezetéhez még egy *Epilógust* is fűz, ahol Hughes posztumusz sikereit, illetve hírnevének terjedését listázza. Bár a Hughes-jogok egyik örököse, Carol Orchard, a költő özvegye tiltakozott a Bate-könyv egyes (szerinte pontatlan) adatait illetően, Bate mégis (Olwyn Hughes segítségével) hosszú éve-

ken át kutatható, s úgy tetszik, elég lelkiismeretesen utánajárt adatainak, megpróbálta újjáteremteni nemcsak a költő és esszéíró Hughest, hanem az írások mögött meghúzódó, bonyolult viszonyrendszerekben élő férfit, aki férjként, szeretőként és szülőként sokféle szerepet vállalt életének hatvan-nyolc évében.

Mint már említettük, az 1956-os évnek kiemelt szerepe volt Hughes életében. Meghatározta a következő hat-hét évet, a „Sylvia-korszakot”. Nem éltek ugyan sokáig Cambridge-ben, mert már 1957 júniusában áthajóztak az Egyesült Államokba, ahol Sylvia állást kapott a northamptoni Smith College-ben, és egy amerikai kiadó kiadta Hughes első verseskötetét. Ő volt az első angol anyanyelvű költő, akinek legelső kötete lényegében egyszerre jelent meg Angliában és Amerikában – Angliában (T. S. Eliot ajánlására!) a rangos Faber&Faber kiadónál. Egy idő után Hughes is szerzett állást: Amherstben, a massachusetsi egyetemen tanított angol irodalmat. Akkoriban írt leveleiből kiderül, hogy nem nagyon szerette Amerikát: „itt nem lehet rendes kenyeret kapni”, írta nővérének, Olwynnak, ugyanakkor elbűvölték az ország egy nyári körutazás alkalmával felfedezett természeti szépségei. De 1959 végén Hughesék visszatértek Angliába, ahol a Primrose Hillen, Észak-Londonban vettek ki lakást.

Sylvia már Amerikában jelét adta annak, amit Bate „érzelmi hullámszövegnek” ír le, de amit felfoghatunk egyszerű féltékenységgnek is. Bizonyos értelemben nemcsak párja, vetélytársa is volt Hughesnak, hiszen ő is írt már ekkor jó verseket, de férje sikerét ekkor még fontosabbnak vélte a saját érvényesülésénél. Viszont mihelyt anya lett (megszületett kislánya, Frieda), ami alakjának megváltozásával járt, képzelete elragadta, és minden csinosabb vagy csinosabbnak képzelt nőről feltételezte, hogy az Ted Hughest akarja elcsábítani. Így került sor a Moira Doolan-epizódra (173.), amit egy ír nő *hangja* váltott ki, aki telefonon kereste Hughest, mert rádióműsort akart vele készíteni – Sylvia ettől olyan féltékenységi rohamot kapott, hogy ollót ragadott- és összevagdosta Hughes egyik legféltettebb régi Shakespeare-kiadását. Ez volt az a pillanat, amikor Hughes egyik barátjának, Lucas Myersnek már megírta, gyakran szenved Plath „örjögéseitől”. Persze fiatal anyának lenni sem könnyű, és érthető, hogy amikor 1962 januárjában Sylvia újabb gyerekeknek adott életet, nem akart tovább maradni az amúgy is túl szűk londoni lakásban.

A megoldásnak az látszott, hogy a család vidékre költözzön. A ház- és lakásárak sokkal olcsóbbak voltak Devonban, távol a média londoni boszorkánykonyhájától. De mint Sylvia életében szinte minden, ez is ideiglenesnek bizonyult: nem telt bele pár hónap, és elromlott a Court Green-i idill, mert egy költőházaspár látogatása újra vizsályt keltett. David Wevill kanadai költő (aki különben, bár nem tudott magyarul, nyersek alapján Juhász Ferencet is fordított), és felesége, Assia meglátogatták Hughesékat, és a rendkívül erotikus kisugárzású Assia és Ted egymásba szerettek. Amikor Sylvia erről tudomást szerzett, mindenesetre elégette férjének összes megtalálható kéziratát, majd mindketten elköltöztek a devoni házból.

Házasságának válsága valósággal felvillanyozta Sylvia Plath-ot, aki kényszerképzetektől és egyfajta apakomplexustól űzve félelmetes verseket kezdett írni, és egyet kell értenünk Ted Hugheszal, aki szerint „életé-

nek utolsó hónapjaiban Sylvia nagy költő lett”. De mindennek van ára: Sylvia esetében a férjétől való elszakadás, illetve az a tudat, hogy nincsen olyan férfi a közelében, *akinek egyedül ő kellene*, depressziós rohamokat váltott ki, és minden valószínűség szerint egy ilyen roham hatására nyitotta ki 1963. február 11-én a gázcsapot londoni lakásában, vigyázva, nehogy tetteivel a másik szobában alvó kisgyerekeit veszélyeztesse. Mindez Bate könyvéből minden eddigi leírásnál pontosabban kiderül, sőt még azt is megtudjuk, hogy mivel Sylvia és Ted pár nappal korábban már a békülés útjára léptek, Sylvia az öngyilkossága előtti éjjelen kereshette férjét telefonon – csakhogy az éppen nem aludt otthon. Igen, Ted Hughes egy barátnőjénél hált, és lehet, hogy ezen (is) múltott Sylvia élete. Jóllehet Sylvia sorsának egyik jellemzője volt az önpusztításra való hajlam: korábban már kétszer próbált véget vetni az életének, ami aztán harmadszorra sikerült.

Bate könyvéből világosan látni, mennyire poligám volt Hughes, illetve hogy a Sylviával töltött első néhány év kivételével mindig egyszerre volt több barátnője, illetve partnere. Ezek közül érdemes külön említeni Susan Allistont, akivel Ted Hughes ugyanakkor folytatott viszonyt, mint Assia Wevilllel (226.). Persze az Assia-ügy is bonyolultabbnak tűnik a kapcsolat részletes vizsgálata során: Assia, akiről kortársai egybehangzóan állítják, hogy mint nő, vonzóbb volt Plathnál, harmadik férjét, David Wevill költőt csak 1966-ban hagyta el, három évvel Sylvia öngyilkossága után. Ez nyilván összefüggött azzal, hogy ekkortájt született kislánya, Shura, akinek az apja már Ted Hughes volt. A zsidó származású Assia, úgy tűnik, szintén súlyos neurózisban szenvedett, kezdettől fogva idegenkedett Olwyntól, Hughes (irodalmi gondozása szempontjából fontos) nővérétől, és állandóan küzdött Sylvia szellemével, illetve azzal a tudattal, hogy nem tudja Hughes életében teljesen pótolni Sylviát. Egy szempontból azonban Assia erős hatást tett Hughesra: Danny Weissborttal együtt ő vette rá Hughest arra, hogy jelentős külföldi költőket fordítson, így például az izraeli Yehuda Amichai angolra fordítását ő szorgalmazta. 1965-ben Hughes Weissborttal megindította a *Modern Poetry Translation* c. fordítás-folyóiratot, aminek hamarosan magyar költők is a látókörébe kerültek. Hughes közülük kettőt talált fordításra érdemesnek: Pilinszky Jánost és Juhász Ferencet, előbbi főleg Csokits János segítségével, utóbbinak egy hosszabb versét egy már létező angol fordítás átírásával. Az Amichai-kötet már 1968-ban, a Pilinszky-válogatás csak jóval később, 1976-ben jelent meg. (Egy Amichainak írt 1967-es levélben Hughes mulatságos szavakkal jellemzi a londoni magyar emigrációt, illetve a magyarok belső „törzsi háborúit”.¹⁾)

Bate egyetért azokkal a kritikusokkal, akik Hughes negyedik, *Crow* (Varjú) c. kötetét bizonyos szempontból költői mélypontnak tartják. Ezt a kötetet mély pesszimizmus hatja át, egyik rövid, litániaszerű versében a „halál” szó tizenhatszor szerepel. Igaz, a *Varjú*-ciklus vége felé található az a vers, amiben Hughes szinte megrendítő módon, hallatlan szuggesztivitással jeleníti meg a testi szerelmet. Nem tudom, hogy ez-e az a vers (*Lovesong*), amit Assián kívül Hughes új barátnőjének, Brenda Heddonnak is elküldött, ugyanis Bate szerint Ted Hughes Brendához írta „az egyik legszebb szerelmes versét” (266.). Ha igen, akkor több szerencséje

volt vele, mint József Attilának az *Ódával*. Legalábbis rövid távon, mert Assia 1969 márciusában öngyilkos lett, magával hurcolva a halálba kislányát, Shurát. Öngyilkosságának indokai között a Sylvia kísértetével való állandó, lidércnyomásos birkózás mellett szerepelt a félelem attól, hogy mint nő már nem elég vonzó, mert nagyon meghízott (274–275.).

Ez az 1969-es év más szempontból is lesújtotta Hugheset. Egyik levelében mint „a halálok évét” jellemzi, mert meghalt az édesanyja, Edith, majd nem sokkal Assia után régi barátnője, Susan Alliston is, Hodgkin-kórban egy londoni kórházban. A következő évben Hughes úgy döntött, abbahagyja az ingázást különböző otthonai között, hogy Bidefordba, Devon grófságba költözzön két gyerekével. Ekkoriban történt, hogy felismerete: a környezetvédelem az emberiség legfontosabb problémái közé tartozik, nagy hatású esszét közölt erről a *Spectator* c. folyóiratban.

A „halálok évét” a konszolidáció éve követte, megint csak szokatlan, sajátos hughesi módon. Bate szerint 1970-ben Hughesnek már viszonya volt Brendán kívül még valakivel, egy Carol Orchard nevű ápolónővel. Hughes talán szerelmesebb volt Brendába, mint Carolba, de *megszavaztatta* gyerekeit, a két barátnő közül kit vegyen feleségül. A gyerekek Carolra szavaztak. Hosszú távon ez jó választásnak bizonyult, mert bár a „boldogan éltek, amíg meg nem haltak” formula nem vált be teljesen, a nyugodtabb és irodalmi ambíciókat nem tápláló Carollal Hughes haláláig együtt élt. Költőileg is magához tért, önéletrajzi verseket kezdett írni (az első ezek közül a *Gaudete* c. kötethez írt *Epilógus* volt 1969-ben), évről évre több verset Sylviáról, ezek legjavát végül, 1998-ban a *Születésnapj levelek* ciklusban adta közre.²

Bate dicséri Hughes Pilinszky-fordításait, de félreértelmezi Pilinszkyt, nem tudja róla, hogy biszexuális, és a magyar költő büntudatát egy halott nő iránti érzelemnek tulajdonítja (322.), jóllehet a homoerotikus kapcsolat által kiváltott büntudat fontos szerepet játszik Pilinszky korai költészetében. Tudjuk egyébként, hogy Hughes József Attilát is nagyra tartotta, és próbálta Lucas Myers barátjának József Attila-átültetéseit kiadatni.³ Juhász Ferencről *A szarvassá változott fiú... fogta meg a yorkshire-i költőt*, de ennek a versnek a fordítását csak Danny Weissbort találta meg és adta ki Hughes halála után a *Modern Poetry in Translation*ben.

Egy Myersnek írt levelében Hughes a hetvenes éveket „a magamtól való elidegenedés” korszakának jellemzi. Ezekben az években Hughes sokat utazott, és gyakran a feministák durva támadásainak cáfolatával, majd egy amerikai pszichoanalitikussal (Sylvia Plath kapcsán) folytatott perrel volt elfoglalva. Verseket írt angliai tájakról, Yorkshire-ről és Devonról, de erős mitológiai érdeklődéséből és nyelvi kísérleteiből egy versdráma is született, a *Prométheusz a kőszikláján*, amit Peter Brook rendezésében Perszopoliszban egyszer elő is adtak. 1977-ben Hughes állami kitüntetést kapott, és 1984-ben „Poet Laureate” (Koszorús Költő) lett. Időközben kiadta Sylvia Plath verseit és regényét, *Az üvegbúrát* (*The Bell Jar*), ezzel talán a legfontosabb szerepet játszva fiatalon meghalt felesége hírnevének növelésében.

Bate könyvéből megtudjuk, hogy Hughes nemcsak Plathról írt végül is nagy versciklust, hanem 1990-ben Assia emlékét is megörökítette egy *Capriccio* című, kis példányszámban kiadott, 20 versnyi ciklusban. Az is

kiderül, hogy Hughes rendkívül sokat olvasott, és még többet írt: állítólag a Sylviáról írt verseknek majdnem fele még közöletlen,⁴ lehet, egyszer majd még belekerülnek egy kritikai kiadásba. Ami a magyarra is lefordított *Birthday Letters* ciklust illeti, Bate idéz egy kritikust, aki szerint ezek a versek „nagyon különböző irodalmi értéket” képviselnek. Lehet, hogy ez így van, bár az olvasók, gondolom, nem így értékelték: a könyvből 1998 végéig mintegy 100 000 példány kelt el, Bate szerint verseskötetnek Lord Byron óta nem volt ekkora sikere angol nyelvterületen.

Jonathan Bate, bár beszámol Hughes rendkívüli sikeréről, de mivel életrajzot ír, nem tartja fontosnak, hogy választ adjon arra, végül is Ted Hughes költői teljesítménye mennyire különleges. Én azok közé tartozom, akik a posztelioti korszakban őt a legsúlyosabb szavú angol költők közé sorolják. Nem tudni, hány verse marad fenn az emlékezet szitáján, de impozáns, sokoldalú életműve kiemeli őt a huszadik század második felének széles költői mezőnyéből.

Gömöri György

■ **JEGYZETEK**

1 *Letters of Ted Hughes*. Szerk. Christopher Reed. Faber&Faber, London, 2007. 277. Ez a vaskos válogatás Hughes fennmaradt leveleinek csak egyharmad részét adja közre.

2 Bate szerint „Sylvia Plath halála volt a központi tény Ted Hughes életében”, 566.

3 Myersnek feleségével, Vadas Ágnessel együtt készített József Attila-fordításai megjelentek a *New Hungarian Quarterly* 35(1994). 134. számában.

4 Bate: i.m. 524.

